

TÜSKÉS ANNA: ISMERETLEN NOVELLA RAB GUSZTÁV HAGYATÉKÁBÓL

Rab Gusztáv neve ma többnyire ismeretlen a magyar nagyközönség előtt, az irodalomtörténészek közül is csupán kevesen tudnak róla. Neve ugyan megtalálható az életrajzi és irodalmi lexikonokban, de az irodalomtörténeti kézikönyvek szűkszavúan, hibás adatokkal vagy egyáltalán nem említik munkásságát. A Párizstól nyugatra, 80 km-re lévő Dreux-ben 1963 januárjában elhunyt író hagyatékát testvére, Rohoska Ilona az ottani redemptorista kolostor könyvtárában helyezte el két bőröndben és egy kartondobozban. Miután ezt az intézményt összevonták a párizsi rendházzal, Rab irodalmi hagyatékát ott őrizték tovább, míg végül 2012-ben François Gautier atya átadta azt a párizsi Magyar Intézet igazgatójának, Ablonczy Balázsnek, aki továbbította az anyagot a Petőfi Irodalmi Múzeumnak (Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár, Gynsz: 2013/27). A tíz doboznyi anyagból hét a regény- és novella-kéziratokat, három a levelezést tartalmazza.

A magyar irodalomtörténeti kutatás Rab munkásságának eddig csak a második világháború végéig tartó, első szakaszát tárgyalta, amelyben szerelmi, lélektani témájú elbeszéléseket és történelmi regényeket írt, olvasmányos stílusban. Az 1949-ben szilenciumra ítélt író ezt követően a társadalmi kérdések és a vallás történelmi szerepe foglalkoztatta, művei középpontjába többnyire a kitelepített családok sorsát és a magyar szenteket állította.

Az itt elsőként közölt, cím nélküli novella 1949-ben Budapesten játszódik, főszereplője Szilva kisasszony, emiatt én adtam neki a címet szögletes zárójelben. A 42 oldalas írás autográf tintaírású javításokat bőven tartalmazó gépiratban maradt fenn. Az író valószínűleg egy regény kezdetének szánta a három fejezetet. Feltehetően ezen dolgozhatott Rab a halála előtti hónapokban, 1962-ben.

Rab Gusztáv regényeinek nyugat-európai sikerét részben aktualitásuk magyarázza, a nagyközönség fokozott érdeklődése a vasfüggönyön túli valóság iránt. A munkamódszerének több sajátosságát világosan mutatják a hagyatékban megőrzött kéziratváltozatok, újságkivágatok, írott és képi források, levelezések. Elsődleges és másodlagos történeti források, irodalmi elbeszélésekből és nap hírekből merített motívumok, valamint személyesen átélt történések együtteséből formálta meg Rab az alakjait, helyszíneit és a cselekményt. Témaválasztásában nagy szerepet játszott a közönség igényének kielégítése; fő célja a közelmúlt történéseit szórakoztató, ugyanakkor reflexióra ösztönző formában feldolgozó cselekményvezetés, mély lélekábrázolással. Munkássága második szakaszának fő műve, az *Utazás az ismeretlenbe* meghozta számára a széles körű nyugat-európai elismerést. Megélhetésének biztosítására több nyelven publikálta hosszabb-rövidebb elbeszéléseit francia, svájci és német lapokban, miközben újabb kisregényeken dolgozott. Rab Franciaországban is magyarul írta műveit, de tudatosan szem előtt tartotta a külföldi olvasókat – ez megmutatkozik a magyar kultúrára vonatkozó tárgyi magyarázatokban. A korszakregény típusának változatait képviselő regényeiben Rab számos időszaki társadalmi, morális, etikai kérdést vet fel: így például a hit szerepe az emberi életben és a társadalmi rend helyessége. Munkásságának 1950–1963 közötti, második szakasza olyan új alkotói periódus, amelynek műveiben egy személyes sors, egy sajátos történelmi helyzet sűrűsödik.

I.

Régi és makacs bélhurutja kínozza napok óta Szilva kisasszonyt, aki már huszonhat éve élt Budapestnek ezen a részén: a Gellért-hegytől délkeletre Budán, ahol ezt az akkor még pusztaság és kietlen városnegyed Lágymányosnak nevezték el a század elején, mikor a tavat kezdték lecsapolni és a telekspekulánsok meggazdagodtak. A keskeny Bertalan utca a Gellérthegy felől lejt a Duna felé. Itt épült 1923-ban az ötemeletes bérpalota, a Budafoki út sarkán, ahol Szilva kisasszony akkor már hervadó bájai számára pazar lakást rendezett be a belgiumi eredetű gazdag francia úriember, aki hatalmas vagyronra tett szert abból, hogy Franciaországba magyar libamájat, Angliába pedig magyar pulykát szállított ki. A réztáblán huszonhat éve ez a név állott: „Trélat Sylvie Martine”, a vezetéknevét elől és utána a kettős keresztnév ugyanúgy, mint a magyar nyelvben és a francia hősi halotti emlékoszlopokon bárhol Franciaországban és Joigny-ban is, ahol Szilva kisasszony a múlt század vége felé született. A négy szobás lakást és a gazdag berendezést már-már mintegy végkielégítésként kapta akkor a hamarosan eltávozó francia nagykereskedőtől. Akkor már negyvenkét éves volt, holott alig látszott harmincnél idősebbnek, s ő maga a hatósági bejelentőlapot meghamisítva, huszonöt évesnek vallotta magát. Emiatt a múlt évek során állandóan tizenhét esztendő le kellett tagadnia éveinek számából, ami halhatatlan merészségnek számított volna, ha egyáltalában valaki tudott volna a csalásról és Szilva kisasszonyt tettének esetleges következményei felől felvilágosította volna. Ilyenformán 1945. február 2-án hajnali két órakor, amikor egymás után három szovjet katona követett el rajta erőszakot: saját kalendáriuma szerint harminckilenc éves volt csupán, olyan elméleti korban, amikor egy nő még természetes vágyakat tud ébreszteni a férfiakban, holott a valóságban kissé kopaszodó, foghíjas és pótfogósorával pillanatnyilag nem rendelkező és derékzsábája miatt mozdulni alig-alig képes ötvenhat éves ráncos anyóka volt már ekkor Szilva kisasszony, akit elcsigázott az éhség, a rettegettség, a nyomorúság és Budapest ostromának minden borzalma, és eleinte rúgkapálva, de aztán megadással engedte át öreg, fáradt testét a felszabadítóknak.

1923 óta a Lágymányoson egyre többen ismerték Szilva kisasszonyt, aki idegenes kiejtéssel bár, de egészen jól, majdnem kifogástalanul beszélt magyarul. Az ismerősök számára sűrű homályban maradt, hogy mikor és milyen körülmények közt került ő Magyarországra. Erről Szilva kisasszonynak többféle kalandos története volt. Állítólag egy osztrák herceg szöktette meg és ragadta el még a régi nagy békeidőben a Montmartre egyik szórakozóhelyéről, ahol ő ártatlan cukorkákat árult, aztán magyarországi kastélyába hozta. Egy másik változat szerint 1914-ben, a háború kitörésekor Bécsben volt, ahol internáltak, mint a hatalmas Osztrák–Magyar Monarchia ellenségét, s onnan szerencsésen Esztergomba hozták, a régi várromok mögé a laktanyába, ahol felkarolta őt egy franciául kitűnően beszélő, magyar huszárfőhadnagy. Titokban épp ezen a mai napon, 1949. szeptember 18-án lett ötvennyolc éves, mikor állítólag beteg mája miatt a régi és makacs bélhurut kínozza, és hódolóját, Tihamért várta, aki elment, hogy sorban álljon egy liter tejért és hogy szélhajtó

növényeket keressen, fodormentát, köményt vagy ánizst, s úgy tudta, hogy a kedves francia hölgy, aki őt pártfogásába vette, csupán negyvenegy éves, összes hivatalos okmányai ezt bizonyították.

Az állami fűszerüzletben a „vezető kartárs”, az államosított fodrászműhelyben a lányok és Géza, a főfodrász, meg a levélhordó és a villanyszámla-kézbesítő is, a trafikosnő, a házmaster, sőt az új rendszer hivatásos besúgója, Katuskáné, a házmegbízott és a „tömbmegbízott” népiügysz, Sümeghvár Ámos, egyébként volt operaházi kórista és sok régi ismerős és mindenki más Szilva kisasszonynak szólította, de nem emlékezett senki, hogyan is lett ő Sylvie-ből Szilva kisasszony; ő maga büszke volt erre a névre, kérkedett vele, mint bizonyos fokú elmagyarosodásának kétségtelen jelével.

– Szilva vagyok, ennivaló nevem van – szokta mondani, dallamosan kacagva hozzá, s valóban maga is nagyon szerette a magvaváló és hamvas berzencei magyar szilvát.

Tihamér, a már kissé rozszant hódoló, Szilvácskának szólította, gyöngéden, mintha Árvácskát mondana és mint az ifjú szerelmes szól a menyasszonyához, akinek szoknyáját még meg sem érintette, tele hízelgő ragaszkodással és vigyori odaadással, mert albérllőként nemcsak szobát, hanem kosztot is kapott ő Szilva kisasszonynál; barna szemgolyója ilyenkor úgy fénylett, mintha titokban néhány kortyot felhajtott volna Szilvácska éléskamrájában a finom francia rumból, amely valódi nyugati imperialista termék volt: a francia követség valamelyik tisztviselője révén került a távoli francia gyarmatról, Martinique szigetéről a vasfüggönyön át a budai Bertalan utcába.

– Ó, magácska édes, ennivaló teremtes – súgta neki szerelmesen és hallatlanul gyöngéden.

– Persze hogy az vagyok. Finom érett gyümölcs a nevem, *mon cher ami* – felelte elégedetten a már régen elköltözött és Limoges-ban el is hunyt libamáj- és pulykakereskedő hajdani barátnője, aki soha nem unta meg, hogy önmagát ismételgesse.

Tihamér körülbelül egyidős volt vele, a valóságban. A papíron jelentkező tizenhét év korkülönbség valamiképpen elsikkadt Szilva kisasszony ódivatú Junó-öve alatt, amely az előírás szerint „légjáró” anyagból készült, és amennyire csak lehetett, csípőben összébb fogta és a kebelnél a leomlásban megakadályozta a hájt és bájt, némi támasztékot adva a húsos, puffatag hasnak is. Szilva kisasszony hű maradt saját hagyományaihoz: a távoli múlthoz, amikor szoros fűzőbe kényszerítette fiatal és rugalmas idomait. Szerette mutogatni régi fényképeit, s azt szokta mondani, hogy „a darázs nem szép állat, de ő mégis utánozta”. Valóban, ezek a régi fényképek bizonyították, hogy a fűző a szoros halcsont-páncél nyomására hihetetlenül karcsúvá tette Sylvie-Martine Trélat kisasszonyt, aki kétségtelenül darázsderekának köszönhetette sikeres pályafutását, lassanként üresedő rózsafadobozának fenekén a még mindig meglévő pár darab ékszert és végső soron azt is, hogy a Lágymányoson a Gellérthegy alján négy szobás, gazdagon berendezett lakásban lakhatott még 1949-ben is albérllőjével, Tatay Tihamér nyugdíjától négy éve megfosztott volt nyugalmazott minisz-

teri tanácsossal. Ezek a régi, már erősen fakuló fényképek aranyozott keretben Szilva kisasszony hálósobájának falait díszítették, idézve azt az időt, amikor nem kellett még tizenhét esztendő letagadnia éveinek számából, szűk ruhaaljat viselt, rokokóban ült a grófi hintóban és gyötörte a szűk szoknyakötő meg a halcsont, s a harisnya-kötője is úgy szorította a csipkés alsónadrág alatt, hogy este az ágyban hideg volt a lába, mint a jégcsap és mégis imádnivaló, kicsi és francia, nem olyan, mint a férfiaké; mert azóta, hogy az első férfit levetkőzve látta életében, Szilva kisasszonynak az volt a véleménye, hogy a láb a férfi testének legvisszataszítóbb része, s irtózott a férfiláb ujjainak bütykeitől, szagától, rút körmeitől. Hogy hová menekült abban az időben a fűzőből a kebel, sőt a gyomor és sajnos, a máj is, azzal ő akkor nem törődött, s mostanában gyakran gyönyörködve szemlélte ezeken a képeken azt a kort, amikor a férfi számára a legizgalmasabb pillanatok egyike volt a csatok és halcsontok halk pattogása, amint a kebel, a gyomor és a máj visszatértek az őket megillető helyre és ő kitárta karját a csúf lábú szerető felé.

Szilva kisasszonynak, mint minden franciának, az volt a rögeszméje, hogy a mája beteg és emiatt újul ki mindig a régi és makacs bélhurut. Főleg Tihamér miatt napközben nem vált meg az ódivatú és ártalmatlan Junó-övötől, és némiképpen sajnálta már mostanában azért, mert a szoros fűzőkkel már negyven évvel ezelőtt tönkretette a máját. A magyar orvosok minden ellenkező véleménye ellenére ez megingathatatlan hite volt. Egy nagyon eszes párizsi korcsmárosnétől tanulta valaha, hogyan lehet megőrizni a kínos szorítások és önsanyargatások ellenére is a test egészségét, a természetes és kellemes formákat, a bőr zománcát, a haj fényét, a fogak egészségét bizonyos ideig; az egészségre ártalmas szűkre szabott szoknyaszalagok és a halcsontokkal megerősített fűző dacára hogyan maradhat fiatal, dacolva az évek múlásával és a magyar állam hatóságaival olyannyira, hogy vakmerőségében tizenhét év letagadására vetemedhetik. Mostanában mindinkább gyönyörködve gondolt botlásaira, szépnak látta elmúlt bűneit anélkül, hogy tudta volna, hogy vétkezett; ilyesmi soha eszébe sem jutott. Régi és makacs bélhurutja miatt szenvedve, míg Tihamért, kutyahúségű és alázatos albérlőjét és a szélhajtó füveket várta, ágyában fekve és enyhe lázzal küszködve feltornyozott párnáin a puha nyoszolyában a pehelypaplan alatt: az elmúlt ifjúság képei játszadoztak vele és hívta Franciaország, ahová mostanában annyi év, sőt évtized után őt is hazatanácsolták, – mint riadt birkanyáj, Budapest francia kolóniája lázasan csomagolt.

Hívogatón intett neki a messzi múltból és a messzi távolból a burgundi táj: a termékeny zöld mezők, a szőlőskertek, Joigny öreg városrésze a hegyoldalon, a düledező sokszázéves sok faház, a Szent Jakab-part, a kanyargó Yonne folyó, a sok naplopó halász a parton és a csónakokban, az árkaDOS öreg híd Joigny-ban és a magasban fent a Saint-Thibault-templom és benne a néhai grófkisasszony kő szarkofágjának mozdulatlanul fekvő, hideg szobor-halottja és az, amit egyszer egy régi hideg téli délután mondott neki az apja, a templom tőszomszédságában a Trélat-festékesbolt tulajdonosa. „Hiszed-e te, *Sylvie-Martine, ma fille*, hogy ez a grófnő, akit ebben a kőkoporsóban régen megettek a férgek, a végítélet napján fel fog támadni? Hiszel-e

ekkora marhaságban?” Nyilván csak azért hívta be őt az apja a Saint-Thibault-templomba, hogy hitet tegyen arról, milyen jó republikánus és istentagadó ő, ami körülbelül egyet jelentett abban az időben Burgundiában és egész Franciaországban. Ő mindig azt hallotta otthon, hogy a papok csalók és ha csakugyan lenne Isten, mégpedig olyan, amilyennek a papok hirdetik, akkor nem a börtönbevaló és csaló malomtulajdonos gazdagodott volna meg Sens-ban, hanem a Joigny-i Trélat-festékesbolt becsületes tulajdonosa. Nem keresztelte meg őt soha senki, sem pap, sem szomszédasszony, csak éppen mint a cédulát, hatóságilag ráragasztották a *Sylvie et Martine* keresztneveket, s a többi öt gyerek sem részesült a keresztség szentségében, három leány és két fiú, akik mintha csak azért jöttek volna a világra, hogy a Rue de la Galère-ben a szegény Trélat festékest a nyomor és a fizetéseképtelenség szélére sodorják, mert jó étvágyuk van és falánkak. Hetek óta hívta, egyre jobban integetett neki a távolból Franciaország, ahol a libamájás és pulykás nagykereskedővel, a megboldogult Gaston-nal volt utoljára, huszonnyolc éve is elmúlt már, nem sokkal az első világháború után. De akkor éppen csak bekukkantott egy napra Joigny-ba; az apja meghalt, a festékes-boltot az egyik fiú vezette, a másik elesett a háborúban, leánytestvérei közül csak egy élt már Joigny-ban, az anyja pedig súlyos májbetegségben szenvedett és a végét járta. „Ó, csak az a máj ne lenne olyan könnyen romló testrészt!” – emlegette azóta is sokszor fennhangon vagy, magában. Feltornyozott párnáira hanyatt dőlve, most latolgatta, hogy vajon utazzon-e ő is és hagyja-e itt Tihamért, aki nek már hamarosan meg kell érkeznie a liter tejjel és a gyógyfűvekkel.

Odakint csengettek.

„Oh, *quel idiot*!” – mondta magában franciául és Tihamérra gondolt, aki érkezik az ánizzsal, s elfelejtette, hogy kulcsot vigyen magával. Ámbár bizonyosan van nála lakáskulcs, csak lusta és feledékeny ez a jó fiú, az édes mafla. Szilva kisasszony, kissé előrehajolva széles és kényelmes nyoszolyáján, gyomorgörccseivel küszködött. Olyan hirtelen és heves volt a fájdalom, hogy az újabb és most már türelmetlen csengetést nem is hallotta. Sóhajtozva nyögdécselt, féltve a máját, testének legérzékenyebb és legkényesebb porcikáját, amelyet megkíméltek, szerencsére, a szovjet katonák a Bertalan utca és a Budafoki út felszabadításának éjszakáján, de mégis beteg.

Megrendült egészségére gondolt és éveinek valóságos számaira, amelyeket oly gondosan sikerült eltítkolnia Tatay Tihamér előtt is, s arra a gondosságra és féltő aggodalomra, ahogyan, minden magyar orvosi tanács ellenére, makacs következetességgel az egykori párizsi korcsmárosné tanácsai szerint különösen a Budapest ostroma óta eltelt négy és fél év alatt ápolta testét és védte az előregedés és a betegségek ellen. Nagy kár, – gondolta – hogy a máját, amelyet negyven éve elnyomorított a szoros fűző, már csak kúrálgatni tudja szélhajtó gyógyfűvekből főzött teával, de meggyógyítani nem, s ezért nem múlnak gyomorpanaszai, ezért tér vissza minduntalan a régi és makacs bélhurut. Míg odakint újra meg újra csöngettek, ő nyögött és jajgatott, mégpedig franciául, de Tihamért magyarul korholta magában és magyarul siránkozott, hogy íme, nem sokat ért huszonöt-harminc év mérsékelt és óvatos életmódja. Mert Szilva kisasszony kitartó türelemmel és önfegyelmézőssel tudott pa-

rancsokat osztogatni egészségügyi érdekből saját testének. Valamilyen ősi burgundi hagyományból a patikaszerekben nem nagyon bízott, a modern szépítő vegyi anyagokban sem. A libamájas és pulykás Gaston szerelme idején szőke volt nem csupán a haja, hanem testének szőrzete is. Nagy gondossággal a szőkítés műveletét saját maga végezte, mégpedig pokolkővel, ami az ezüst salétromnak egy roppant heves és hatásos fajtája és a régi francia recept szerint a selyem puhaságát és fényét varázsolja a hajszálakra. De mikor a haja Gaston elutazása után az első őszi napokon hullani kezdett és barátnője, az Orlay utcai trafikosnő, figyelmeztette őt a pokolkő ártalmaira, a barna hajszín mellett foglalt állást. Érett dió zöld héját szódás vízben kifőzte, megszáritotta, aztán húsdarálóban megdarálta, egy napig állni-hagyta, majd elkeverte alkohollal. Most a fiatalosabb bronz színt kedvelte azóta, hogy kiheverte Buda felszabadítását, s ezt a természetesen ható vöröses hajszínt a petróleum egy bizonyos fajta párolásával és ecetes timsóval sikerült elérnie, de egy kis rózsaoajat is kevert a szerhez. A fogaira egész életében nagyon vigyázott ahelyett, hogy az első panaszok jelentkezésekor azonnal fogorvoshoz sietett volna. Fagylaltot sohasem evett, mert azt tartotta, hogy a fagylalt árt a fogaknak. A feketekávét ugyanebből az okból mindig langyosan itta, mert úgy tanulta egykor a párizsi korcsmárosnétól, hogy a forró kávétól elrothad a fog. Fogport vagy fogpasztát sohasem használt, hanem nedves vattát mártott a szódabikarbónás dobozkába és azzal dörzsölgette fogait. Foghúsát fodormentával védte a sorvadás ellen. De mindez semmit sem használt. A felszabadító szovjet katonák ellen csak körmeit tudta használni, a fogait nem, mert két felső-hátsó zápfog és három alsó metszőfog kivételével mind kihullottak és műfogsorát a légiriadók idején izgalmában elvesztette.

„Ez a mafla Tihamér még mindig csenget” – állapította meg magában magyarul gyomorfájdalmi közben, és kísérletet tett, hogy az ágyból felkeljen. De erőtlenül visszahanyatlott. A derékzsába, amely 1945 februárjában a felszabadulás hajnalán is kínoztta, hirtelen kiújult és ágyékidegei megvonaglottak a szűrő fájdalomtól. Ide jutott. Pedig évtizedeken át, mikor csak tehetett, megfogadta a párizsi korcsmárosné tanácsát: reggelenként harmatos fűben futkosott mezítláb. És még az 1914-es első világháború idején, mikor kiengedték az esztergomi kaszárnnyából és egy vidéki kastélyban internálták Töketerebes mellett, drága pénzért megvette egy német orvos „*Sei gesund*” nevű szobatorna-találmányát. Csigákkal és szakadozott kötelekkel felszerelve, ez az alkotmány egyik furcsa berendezési tárgya volt most is a Bertalan utcai lakásnak, s Szilva kisasszony nem egyszer bízta albérlőjét, hogy vetközzön le alsónadrágra és üljön bele a „*Sei gesund*”-ba, tornáztassa meg karjának, és lábának, hasának és derekának izmait. De Tihamér szelíd és alázatos mosollyal távol tartotta magát a német gyógygimnasztikai készülék köteleitől; nem állt kötélnek.

Reggel öltözködés közben tíz perces légfürdőt szokott venni évtizedek óta a szobában nyitott ablaknál meztelenül, de Junó-övvel felvértezve, s ha albérlője, kopogtatás nélkül lépve be, ijedten visszahőkölt, ő dévaj nevetéssel megnyugtatta:

– Nem félni ...a meghűléstől nem félni, édes Tihamér. Hanem inkább példámot követni. Most rögtön! – mondta neki, de a nyugdíjától négy év óta megfosztott

nyugalmazott miniszteri tanácsos sohasem volt kapható ezekre a légfürdőkre sem.

„*Oh, ce pauvre imbécile! Il sonne toujours*” – mondta magában franciául, ágyában vergődve, Szilva kisasszony, aki ecetet, sót és sört sohasem fogyasztott, mert féltette ajkát a repedésektől és a vartól. Ennek ellenére szánalmas állapotban volt most ez az ajak, a festéktől megfosztva és elmázolódva, szőlőzsírral bekenve, a láztól kicsepegedve és a műfogsor miatt szüntelenül szivárgó nyáltól a száj sarkában kimarva.

Különböző titkos krémekkel ápolt arcán a ráncok a fájdalomtól elmélyültek, amint gyomráról a hópalackot félretéve, erőlködött, hogy az ágyból kikeljen. Szappan Esztergom óta nem érintette ezt az arcot, akkor is csak azért, mert a kaszárnyában sok volt a bolha és a szúnyog, s elégtelenítették a csípések. Szilva kisasszonynak sziklaszilárd meggyőződése volt, hogy a legfinomabb minőségű szappanok is kiszáritják és megmerevítik az arcbőrt; az a nő, aki szappannal mossa arcát, elveszti lelke ábrázatának, az arcnak minden fényét és ezzel azt a tehetségét is, hogy arcvonásainak változásaival fejezze ki szívének gondolatait a szerelem és a csábítás furfangjainak szolgálatában. Budapestnek a hős szovjet katonák által történt felszabadításáig Szilva kisasszonynak még szerényen telt arra is, hogy bejáró cseléd lányt tartson, akinek az volt egyik dolga, hogy minden reggel lesétáljon a Műegyetem mögött a Duna-partra egy vederrel és azt megmerítse a Dunában. Több, mint húsz éven át a reggeli Duna-víz ott állt egy három literes befőttes-üvegben a fürdőszobában, estére megtisztult, a salakja leszállt az üveg aljára, s ekkor Sylvie-Martine óvatosan leszűrte, majd felmelegítette úgy, hogy se hidegebb, se melegebb ne legyen 25 fokonál. A „kék Duna” puha vizét lavórba öntötte és ekkor megkezdődött a gondos arcmosás. Arcát a mosdótál vizébe mártotta és jó félórán át gyöngéden paskolgatta Szilva kisasszony, úgyhogy a víz kis hullámokat vetett és azok gyöngéden leáztatták az arcról az aznapi piszokréteget. Nyakát és fülét, de csak hetenként kétszer, beszappanozta, olyan óvatosan, hogy a szappanhab elkerülje arcbőrét. Aztán fehér viaszból, mandulaolajból és rózsavízből kevert arckrémmel nagyon vékonyan bekente arcát és ágyba feküdt. Szerelmi éjszakák előtt fokozott gondossággal csobogtatta a hullámokat a mosdótálban.

– *Comme il est impatient! Le petit malin!* – nyögte hangosan franciául és jobb tenyerére helyezve hetvennyolc kilóját, fordult egyet az ágyban és bal lábával lelépett a kis török szőnyegre, amelyen félretaposott sarkú, viseltes piros papucs a hevert. Gyomra, dereka és ágyéka egyaránt fájt, s ő dúlt-fúlt magában, ostoba albérlőjét ócsárolva hol francia, hol magyar szavakkal.

Mire talpra állt és papucsába bujt, kissé mintha enyhültek volna fájdalmai.

„Pont születésnapomra betegedtem meg!” – nyögte magában és mielőtt kicsoszogott volna a tágas hallon át az előszobába, hogy ajtót nyisson a szüntelenül csöngető albérlőnek, előbb belépett a fürdőszobába és megeresztette a hideg vízcsapot, hadd teljen meg a kád. Még csak délelőtt tíz óra volt, s ő elhatározta magában, hogy estére, amikor Tihamérral kettesben üli meg negyvenegyedik, de valójában ötvennyolcadik születésnapját, megengedi, hogy a „jó fiú” tetszése szerint annyi Martinique-rumot öntsön a kávéjába, amennyit akar, ő maga pedig feltétlenül erős és

egészséges lesz. Ebből a célból mindenekelőtt szélhajtó-teát főz magának a gyógyfüvekből, amelyeket Tihamér hoz most magával, azon felül hashajtót vesz be; derékzsabáját alkoholos borogatással enyhíti, aztán ágygőzfürdőt készít magának. De legelőször is farát egy percig megmártja a teli kádban, a hideg vízben, aztán ágyba fekszik és megkéri Tihamért, hogy jól dörzsölgesse mind a két lábát, tíz percenként felváltva, legalább másfél órahosszat.

– No, te buta kis mafla hörcsög, kis marhám, szórakozott santa ökröm – mondta gyöngéd szemrehányással, és ajtót nyitott.

Kormos úr, a rettegett és a felszabadulás éve óta egyre gorombább házmester állt mogorva és fenyegető arccal előtte, azaz Kormos elvtárs, aki már több ízben határozottan visszautasította méltatlankodó haraggal, hogy őt Szilva kisasszony, még ha francia is, „Kormos úrnak” szólítsa. „Visszavonhatatlanul elmúlt már az az idő, hogy Magyarországon urak vannak” – mondta baljós komorsággal.

II.

Kormos elvtárs utcaseprő volt, Budapest főváros köztisztasági hivatalának alkalmazottja. Tíz évvel ezelőtt, a második világháború küszöbén került a házba. A régi házmester vidékre költözött és a Kormos-házaspár ennek a szerencsés eseménynek köszönhetette a házmesteri állást a Bertalan utcai ötemeletes bérházban, amelynek tizennégy lakása és negyvenhárom lakója volt Budapest felszabadulása után, 1949-ben. A szerény és szorgalmas Kormost napközben alig lehetett látni a házban, buzgón seperte a hosszú Szent Imre herceg útját egészen a Déli-pályaudvarig, amely már másik kerület; olyan embernek látszott, aki megbecsüli szerszámaait: a hosszú nyelű seprűt, a kétkerekű szemétkocsit és a lapátot. Az éles nyelvű Kormosné egész nap a házirendre vigyázott, de otthon ő sem dolgozott, csak saját magának, a földszinti házmester-lakásban. A segédházfelügyelőné, a töpörödött anyóka seperte ki is az udvart, mosta fel a lépcsőházat, hordta ki a szemetet, szüntelen munkában. Mégis a Kormos-házaspár rakta zsebre a pénzt, amit a lakók a ház tisztántartásáért fizettek, s egyéb dolguk tulajdonképpen nem is volt, mint a liftkezelés és éjjel a kapunyitása külön díjazás ellenében.

Budapest felszabadulása után a Kormos-házaspár elégedetlen volt eddigi helyzetével és belépett a kommunista pártba. Napközben most már egyik sem volt látható a házban. Mindketten, az asszony is, pártiskolába jártak. A munka minden terhe a görnyedt anyóka sovány vállát nyomta továbbra is, özvegyként lakott egy kis odúban és a Kormos-házaspár alkalmazottja: kizsákmányolt volt. Ebben az egyben a ház mind a negyvenhárom lakója egyet értett Marx Károllyal. De mindenki félt Kormost elvtárstól, mindenki hallgatott.

– Siket maga? – kérdezte Kormos elvtárs nem éppen udvarias hangon Szilva kisasszonytól.

A libamájás és pulykás Gaston egykori kedvese, elnehezült keblén összefogva

a rózsaszín hálóing csipkéit, megütközve pillantott a házmester komor és fenyegető arcára. Ő ugyan soha nem hallotta életében Marx Károly nevét, mégis azon a véleményen volt, hogy az öreg vicénét Kormos és neje agyondolgoztatja, és ez lelketlenség, s bár nem volt ijedős természetű, hiszen az esztergomi kaszárnya ideje előtt is már sok mindent tapasztalt, de ellenségnek ő sem szerette volna a házban Kormos urat, aki néhány éve Kormos elvtárs lett. Tudta, hogy Kormost a felszabadulás óta előléptették: az utcaseprők ellenőre lett az egész Lágymányoson, és már nem seper utcát, csak a XII. kerületben, minden reggel egészen rövid ideig, úgynevezett bizalmi munkát végez. Egy nagyon előkelő villa kapuja előtt seprti el az utcát, fent a Szabadsághegyen, amelyet azelőtt Svábhegynek neveztek; a géppisztolyos őrség, amely a villa lakójának nyugalma és testi épségét védi, nem ereszt senki mást a villa elé, hogy a szemetet elhordja és seperjen, egyedül őt: Kormost. Ő a magyar nép bölcs atyjának és vezérének házi utcaseprője. A legkiválóbb utcaseprő. A legmegbízhatóbb.

Szilva kisasszony ágyékába beleszúrt a fájdalom, amikor megpillantva a mord házmestert, mindez eszébe jutott. Sok tekintetben a könnyelműségig bátor természetű volt. A házban még most is élénken tárgyalták, hogy a felszabadulás nevezetes hajnalán az egyik szovjet katonának leharapta a fülét védekezés közben, ami természetesen nem volt igaz, hiszen a fogsorát elvesztette. De az igaz volt, hogy a baleset után, ami ezen a hajnalon érte, később heteken át olyan bátran védelmezte a felszabadítókkal szemben a ház női lakóit, hogy ezzel mindenkit örök hálára kötelezett. Négy fiatal leány is rejtőzött a ház pincéjében, de a szenes-zsákok mögött nem voltak biztonságban; Szilva kisasszony a lakásába fogadta és testével védelmezte őket a betolakodó harcosokkal szemben. A folyosóra is kimerészkedett, mikor az oroszok a nőkért jöttek, és olyan bátran és olyan hangon, mint Racine tragédiáinak hősnői, francia nyelven a leggyalázatosabb szavakkal szidalmazta őket. Az egész ház, mind az öt emelet zengett Szilva kisasszony átkozódásától; az éj rühes sakálainak, orosz-lánbőrbe bújt gyáva kutyáknak és emberképű ázsiai kakasoknak nevezte a hős felszabadítókat, akik ettől fogva nem bántották őt többé és megkegyelmezték védelmeinek is.

A bárdolatlan kérdésre, amely hallószerveinek épségét firtatta, Szilva kisasszony igyekezett megőrizni méltóságát és francia állampolgársága révén évek során át észrevétlenül megszerzett különleges helyzetének vélt előnyeit. Ajtót nyitva az ellenségnek, akit a ház negyvenhárom lakója a havi házmesterpénzből és szemétpénzből, liftpénzből, éjfélelőtti és éjfélutáni kapupénzből és bőséges borraivalókból tartott el, mint az épülő szocialista társadalom egy bizonyos fajta veszedelmes élősdit: nyugalma parancsolt hevesen dobogó szívének és gyötrő bélhurutjának.

– No, mit kíván tőlem, kedves Kormos úr? – kérdezte mézédés hangon.

A házmester nem felelt, kezében irományokkal belépett a lakásba, meg sem várva, hogy Szilva kisasszony beljebb invitálja. A legkiválóbb és legmegbízhatóbb utcaseprő és titkos pártmunkás mogorván kezdett járkálni a szobákban, minden ajtón benyitott. Rejtélyesen nézegette a mennyezetet, megkopogtatta a falat; füle mögé tűzött ceruzájával egy papírlapra valamit jegyezgetett. Az udvari szobában, amely az

albérlő Tihaméré volt, hosszasan időzött, s nézegette az egymás tetejére rakott bőröndöket és a szekrény tetején porosodó könyveket. Különösképpen megragadta érdeklődését az üveg alatt bekeretezett családfa, amely a taborlaci és trencsényi Tatay-család leszármazását ábrázolta egészen a nyugdíjától megfosztott nyugalmazott miniszteri tanácsosig, aki agglegény maradt, és ezzel magja szakadt a nevezetes magyar nemesi családnak. A francia kisasszony középső nappali szobájából jobb kéz felől nyílt egy kisebb szoba, amely alig volt használatban; a hölgy itt tartotta viharos és mozgalmas múltjának felesleges tárgyait, köztük a „*Sei gesund*” német származású házi tornakészüléket is. Kormos elvtárs megfogdosta a csigákról fityegő foszlott kötelet és figyelmesen babrálgatta egy ideig, még mindig szóltanul, mintha akasztott ember kötelét vizsgáltná.

„*Oh, le pauvre fichu qu’il est parti!*” – sóhajtott magában franciául, és nagyon szerette volna, ha Tihamér itt lenne már és a kellemetlen helyzetben segítené. Ő csak újságokból és az emberek suttogásából, meg faliképekről és utcai plakátokról ismerte a rettegett kopaszt, akinek a villája előtt ez az ember minden reggel elsepri a szemetet a Szabadsághegyen. Magyarország teljhatalmú ura és a párt feje, akit Moszkva küldött Budapestre a felszabadító vörös hadsereggel, minden fényképen barátságosan mosolygott, mintha jóságos családapa volna, aki örül gyermekeinek. A házban a harmadik emeleten lakott a kényszernyugdíjazásra ítélt egyetemi tanár, aki filozófiai műveivel és nagyszabású előadásaival szerzett magának nevet és tiszteletet az elmúlt rendszerben. Szilva kisasszony Budapest ostroma idején a pincében ismerkedett meg a tudóssal, aki bámulatos derűlátással ítélte meg az ország helyzetét. Ezt a véleményét ezekre a mosolygó arcképekre alapította, és azt vallotta, hogy ez a jószívű kopasz patriarka minden bizalmat megérdemel. Ő maga, a tudós, annyira bízott benne, hogy kihallgatáson jelentkezett nála az egyetemen ért sérelem miatt. A kihallgatás egy percig sem tartott. A legközelebbi hónap elsején nem kapott többé már kényszernyugdíjat sem a jeles filozófus; beszélni senkinek sem mert a pár pillanatig tartó kihallgatásról, és egyedül Szilva kisasszonynak árulta el egyszer, mikor a lépcsőn találkoztak, súgva: „Azóta nem tudok aludni még altatószerrel sem” – de többet neki sem mert mondani. Azt is hallotta még Szilva kisasszony, hogy a félelmetes családfő három fekete gépkocsiban közlekedik, mind a háromnak az ablakai le vannak függönyözve, és sohasem lehet tudni, hogy éppen melyikben ül. Most, miközben Kormos, a házmester, fenyegető némasággal járt-kelt a lakásban, Szilva kisasszony a félelem és a bizonytalanság vegyes érzéseivel küszködve, azt kérdezte magában, vajon micsoda érdemei vannak a házmesternek, akit az a hallatlan megtiszteltetés ért, hogy a nagy kopasz vezér villája előtt egyedül neki van joga elseperni a szemetet.

– Kedves Kormos úr – szólalt meg legédesebb hangján, melynek csengése annak az időnek emlékét idézte, amikor a délceg huszár főhadnagy kiszabadította őt az esztergomi kaszárnnyából és ezért a tettéért megkapta tőle az érdemelt jutalmat, még Ferenc József császár és király és az Osztrák–Magyar Monarchia idején.

Kormos letelepedett egy kényelmetlen, alacsony nádszékre a lomszobában, közvetlenül a „*Sei gesund*” berendezésű csigái és nyűtt kötelei mellett. Cigarettát

vett elő, rágyújtott, és a gyufát a szőnyegre dobta, jelezve ezzel nemcsak hallatlan közönségességét, hanem azt is, hogy neki ebben a házban kivételes hatalma van, amelyet legfelsőbb helyről, talán éppen a svábhegyi villából, ruháztak rá. Szilva kisasszony, aki időközben magára kapta paradicsommadarak képeivel ékesített tarka selyem pongyoláját és orrára tette csontkeretes szemüvegét, szorongva és elszántan nézte a kellemetlen embert.

– Maga nem írta alá a tiltakozó ívet, sem az albérlője – mondta az utcaseprők ellenőre. – Ebből maguknak még bajuk lehet.

„Jobb volna csakugyan mielőbb hazautazni Franciaországba” – gondolta Szilva kisasszony kényelmetlenül.

– Micsoda ívről beszél maga? – kérdezte.

– A tavalyiról. Amiben az egész nemzet tiltakozott.

– Ne szórja a hamut a szőnyegre, Kormos úr és vegye tudomásul, engemet a maguk ívei nem érdekelnek. Engemet csak az én országom, az én hazám, Franciaország ívei érdekelnek. Mert én francia vagyok. Nekem Franciaország az én édes hazám, Kormos úr.

Idestova harmincöt éve élt Magyarországon Szilva kisasszony, de ezalatt soha annyiszor nem emlegette édes francia hazáját, mint az utóbbi nehéz időben. Amit már-már kezdett elfelejteni, azt, hogy ő francia: egyre követelőbbé és határozottabbá vált most benne, és a kanyargós Yonne folyó zöld partjai egyre élénkebbek lettek képzeletében és vágyaiban.

– Én jót akarok magának, hölgyem – folytatta savanyú arccal Kormos elvtárs. – Jóindulatból figyelmeztetem én magát, hogy a tavalyi ívet elfelejtették aláírni. Maga is, az albérlője is.

Szilva kisasszonyt felháborította ez a nem is nagyon burkolt rosszindulat. Mintha el akarná rejteti gondolatát a félelmetes utcaseprő elől, franciául gondolta magában: *„Je m'en fous, moi aussi, je partirai pour la France.”*

– Maga szemtelen alak, Kormos úr – mondta haragjában és fájaldalmában is, mert a derékszába és a bélhurut egyaránt kínozták.

De alig mondta ki a meggondolatlan szavakat, máris megbánta: szegény jámbor Tihamér jutott eszébe, aki nem francia; őt nem fogja megvédeni Vincent Auriol köztársasági elnök.

– Vigyázzon a szájára, hölgyem. Még megbánhatja – szólt komoran Kormos.

– Nekem nincs időm, Kormos úr. Betegen ágyból keltem ki maga miatt. Mondja meg, mit akar a tavalyi ívekkel és kérem, hagyjon magamra. A lakbért, a szemétpénzt, a házmasterpénzt, a liftpénzt, a fűtési pénzt, mindent, én magának megfizettem, a purboárját is megkapta. A francia konzulátuson én aláírom az én íveimet, a többihez senkinek semmi köze.

– Majd lesz. Meg az albérlőjéhez is.

– Hallatlan!

– A pártközpontból engem figyelmeztettek, hogy a házban két reakciós lakik, akik nem kívánták Mindszenty bíboros elítélését. Ezek maguk.

– A maga pártjának a központja ezt meg honnan tudja?

– Kellő éberséggel semmi sem marad titokban. Megállapítást nyert az Akadémia utcában, hogy maguk tavaly télen a Mindszenty-per idején nem írták alá az ívet. Az egész nemzet egy emberként követelte, hogy büntessék meg a nyomorult nyugati imperialistákkal cimboráló, kémkedő, valutázó bíborost. Csak maguk vonták ki magukat az egységes nemzeti felháborodásból. Maga, meg az albérlője.

– Én francia vagyok, Kormos úr. Én a francia nemzettel háborodom fel maguk ellen, akik engemet ilyen dologgal zaklatnak, mikor a lumbágóm miatt vonítani szeretnék.

– De az albérlője, tiborlaki és trencsényi Tatay méltóságos úr – mondta Kormos, gúnyosan nyomva meg ezeket a szavakat – az nem francia. Magyar ő. Mégpedig a javából. Ők ásták meg az ország sírját, ők akarták német kézre juttatni Magyarországot. Ő egy húron pendül a hazaáruló főpapsággal.

– Elég, Kormos úr! Nem engedem bántani az albérlőmet! – kiáltott harciasan Szilva kisasszony, és izgalmaiban kiszaladt a fürdőszobába, ahol a nyitva hagyott csapból ömlött a víz és már szétfolyt a kőpadlón.

Úgy látszott, hogy Budapest legmegbízhatóbb és legkiválóbb utcaseprője elvégezte titkos dolgát a lakásban, mert mire Szilva kisasszony a csapot elzárta, a lakásajtó csapódott a távozó mögött.

– Kormos úr! Kormos úr! Jöjjön csak vissza! – kiáltott utána a lépcsőházba, reszkető szívvel, mert féltetni kezdte albérlőjét, aki nem számíthat Vincent Auriol védelmére.

A házmeister csak az ajtóig tért vissza, megállt, hóna alatt gyanús irományaival.

– Mit akar? – kérdezte mogorván.

Azóta, hogy a pártiskolát elvégezte, nem szólította őt többé „Szilva kisasszonynak”, mint mindenki más a házban és az ismerős környéken. Vagy „hölgyet” mondott, bizonyos rejtett fenyegetéssel hangjában, vagy semmit.

– Ide hallgasson, Kormos elvtárs. Csak azért hívtam vissza, hogy megkérdezzem: tartották magát keresztvíz alá?

A kérdés meglepte a nemzet atyjának utcaseprőjét.

– Engem becsületesen megkereszteltek, mint minden népi egyedet.

– Hát akkor én most mondok magának valamit, Kormos elvtárs – beszélt szaporán és élénken Szilva kisasszony. – Engem maga ne oktasson ki a papok hazugságairól. Nekem a maga pártjának a központja ne üzengessen semmit és ne kifogásolja, hogy én nem kívántam a maguk bíborosának az elítélését. Én, Kormos úr, minden püspök, minden érsek, minden bíboros elítélését régen kívánom. De nem foglalkozom ilyen dolgokkal, ez nem tartozik rám, tisztelt Kormos elvtárs. De visszahívtam magát, hogy megmondjam: szégyellje magát és szégyelljék magukat mindnyájan, az összes kommunisták. Mert magukat mind egytől-egyig megkeresztelték, amikor pulya csecsemők voltak, csak az izraelitákat nem. Maguk behódoltak a vallás mindenféle babonáságának. Maguknak nincsen semmi joguk arra, hogy engemet a bíborossal kapcsolatban felelősségre vonjanak.

– Tán csak nem azt akarja maga itten nekem bedumálni, hogy magát nem keresztelték meg? Olyan csudabogár nincsen.

– De van! – kiáltott élénken Szilva kisasszony. – Én vagyok az a bogár!

– Ezt könnyű mondani, bizonyítani is kell.

– Az én fejemet nem érintette keresztvíz, mint a magáét, tisztelt Kormos elvtárs. Maga engemet ne ingereljen az egyház és a bíborosok ellen. Énnekem nincsen okom ellenük semmiféle ingerkedésre. Engem nem butított el a keresztvíz, mint magát!

– Jó, jó – morgott a Bertalan utcai ötemeletes bérház réme távozóban. – Majd egy nap feljövök, és tüzetesen megvizsgálom az okmányait.

„Oh, *le cochon!*” – mondta magában ijedten franciául Szilva kisasszony, és némi lelkiismeretfurdalással arra gondolt, hogy ő tizenhét évet letagad életkorából.

Derékszábjára miatt nyögve és görnyedezve zárta be az ajtót a rettenetes házmester mögött, s visszabotorkált a fürdőszobába. Hálóingét és tarka selyem pongyoláját egészen a nyakáig fölemelve, a hideg vízzel teli fürdőkád fölé guggolt.

„Jaj! Mit akarhatott tőlem ez a gonosztevő?” – sóhajtott magában Szilva kisasszony és kerek, nagy farát a hideg vízbe merítette.

Odakint megint csöngettek.

Meg sem törülve vizes testét, sietett, hogy ajtót nyisson albérlőjének, aki hozza már a szélhajtó füvet. Útját a hallon és az előszobán át lehullott vízcseppek jelezték a padlón.

Kormosné állt az ajtóban.

Az egyébként derék házmesterné is figyelemre méltó változáson esett át a felzabadosulás óta; főképpen a pártiskola alakította át és köszörülte ki jellemét. Azelőtt is rászólt a lakókra, ha megsértették a házirendet. A negyedik emeleti házibálok ellen éjszakai becsengetésekkel tiltakozgatott a lakók éjszakai nyugalma érdekében, de csak azért, hogy megkapja a türelmi pénzt, a külön borraalót. Ha valahol az udvari folyosón délelőtt tíz óra után valaki porolt, felszólt: „Elmúlt már tíz óra!” A pártiskola ebben a tekintetben is átalakította. Hangja csípősebb lett és mézes-mázos ízt, amely borraalót igényelt, elvesztette. A legkiválóbb utcaseprő hitvesének, aki a kerületi párthelyiségben a takarítónő jól fizetett a bizalmi állását töltötte be, minden szava és mozdulata parancsolóvá vált, mintha a Bertalan utcai bérház valamilyen enyhébb rendszerű fegyintézeté változott volna, ahol a szabályokra ő ügyel. De valamiképpen Szilva kisasszonnyal szemben megőrizte régebbi hízog előzőkenységét. Ravasz volt, és okosabb, mint a férje. Csavaros észjárása szerint úgy okoskodott, hogy egy francia öreg nővel érdemes a jó viszonyt fenntartani, hátha még szükség lehet rá, vagy valamilyen becses tárgyat kellő ügyességgel meg lehet szerezni tőle. Valamiképpen nem bízott olyan rendületlenül az új politikai rendszer szilárdságában és tartósságában sem, mint a férje. De ezt soha senkinek nem árulta el. Ehhez elég körmönfont volt.

Szilva kisasszony kifinomult ösztönével érezte ezt, és ezért éppen úgy bánt vele, mint azelőtt, ugyanolyan hangon és modorban beszélt vele.

– Maga se hagy nekem békét, Kormosné! Mit akar tőlem? A Szent Szűz nem könnyörül rajtam, rettenetes szúrásaim, görcseim vannak – mondta, egészen felejtve az iménti erősen laikus beszélgetést Kormos elvtárssal.

Csak a kisablakot nyitotta ki a lakásajtón, és ezen keresztül beszélt az alattomos és hízelgő házmesternéhez.

Kormosné, a főváros új népi divatja szerint kendővel bekötött fejét félig bedugta a rácsok közé.

– Valamit akarok bizalmasan mesélni, Szilva kisasszony – mondta, nyájas vigyorral, suttogva.

Apró, zöldes-szürke szemével úgy pislogott, mint aki jó pénzért még arra is képes lenne, hogy a saját férjét elárulja.

„*Oh, quelle putain!*” – sóhajtott magában franciául és ajtót nyitott.

Kormosnének fehér kötény volt a derekán, tésztát gyúrt ebédre, tenyere és ujjai ragadósak voltak a gyúrástól. Első fogainak ezüst színű fém koronái villogtak beszéd közben.

– A világ minden kincséért ne tessék szólni az uramnak, hogy én most ide egy percre begyöttem, Szilva kisasszony. Hanem hát én magát nagyon-nagyon szeretem. Sohasem felejttem el én magának, édes Szilva kisasszony, hogy az ostromkor adott nekem egy doboz libamáj-konzervet...

Szilva kisasszonynak eszébe jutott a jó Gaston, aki elutazása után egész haláláig nem feledkezett meg róla, és annyi libamáj-konzervet küldött neki, hogy Budapest ostroma idején is volt még belőle; igaz, hogy aztán a maradékot, tíz-tizenöt darabot, elvitték a hős felszabadítók.

– Kettőt adtam – javította ki. – A másikat az urának. De az hálátlan és gonosz. A maga ura, Kormosné. Az.

– Jó ember ő különben – mentegette a jeles utcaseprőt a felesége. – Csak kicsit megzavarta a fejét a nagy kitüntetés. Hiszen tetszik tudni, ugye?

– Tudom.

– Ő az egyetlen köztisztasági alkalmazott, akit a Szabadsághegyen beengednek a drótsövények mögé.

– Tudom.

– Mert hát ottan is tisztaságnak kell lenni. A villa előtt.

– Tudom, tudom.

– Ha ő nem bizalmas Szilva kisasszonyhoz, erről nem tehet. Ezt a nevelést kapta negyvenhat éves korára. A pártban.

– Hát maga milyen nevelést kapott, Kormosné?

– Énbelőlem nem nevelték ki a ragaszkodást és a szeretetet az olyan személy iránt, mint Szilva kisasszony. Mert én tudom, hogy a látszat sokszor nagyon is csal, és az én Miklósomnak nincsen igaza. Szilva kisasszony szíve mindig demokratikus volt. Ideológiailag pedig fejlődésképes.

– Az meg mi a macska?

– Nincsen most időm, hogy magyarázzam. Azért jöttem én be, hogy a kisasz-

szonyt figyelmeztessen. De senkinek a világ minden kincséért el ne tessék engem árulni. A múlt héten nyomozó járt a házban.

– Mit nyomozott? Azt nyomozta talán, hogy van-e szeretőm a püspökök meg az érsekek közt?

– Ne tessék tréfálni. Komoly dolog az nagyon, ha a házban nyomozó jelenik meg, és valakik iránt érdeklődik.

– Valakik? Kik azok a valakik?

– Szilva kisasszony és az albérlője.

– *Oh! Voilà ce qu'elle dit, la putain!* – mondta franciául elsápadva. Sylvie-Martine Trélat kisasszony, elsápadva. – Aztán mit akart tudni mirőlunk az a nyomozó?

Minden olcsó fémfogát kivicsorítva, Kormosné lehetőleg a legnagyobb jóindulatot és megértést igyekezett mutatni.

– Az én Miklósom nem volt itthon, kora reggel járt itt a nyomozó, akkor ő a Szabadsághegyen szokta ellátni hivatalát. Hiszen tetszik tudni, ugye?

– Mondtam már, Kormosné, hogy tudom.

– Én voltam csak itthon. Engem faggatott ki a nyomozó mindenről, a legaprólékosabban. Aztán felment az ötödik emeletre. Bizonyára ki tetszik találni, hová.

– Kakuskánéhoz?

– Oda. Mert ilyen esetekben az a szokás, hogy a házfelügyelő után a házmegbízottat is kikérdezik.

Ez a beszélgetés az előszobában folyt, csukott ajtónál, a kőpadlón, ahová egész víztócsa csurgott már le Szilva kisasszony lábaszárán. A házmesterné közléseitől nedves fara fájni kezdett, bélgörcsök feszítették a hasát.

– Mit akart tudni rólunk a nyomozó?

– Nem túlzok, Szilva kisasszony. Mindent!

– Mi az a minden, Kormosné?

– Hogy a kisasszony mióta lakik itt, kik látogatják és maga kiket látogat. Hogy mikor kel és mikor fekszik. Honnan van a keresete. Meg hogy mennyi. Kikkel levelez. Kap-e pénzt postán. Mikor szokott eljárni a francia követségre. És azt is kérdezte, tart-e fenn kapcsolatot más követségekkel. Éjjel vannak-e látogatói. Van-e rádiója és titkos külföldi leadó-készüléke, ami éjjel berreg. Mennyit költ el egy hónapban és vannak-e a szenvedélyei. Egy teljes órán keresztül kellett nekem diktálnom neveket, mert a nyomozónak semmi sem volt elég. Azt akarta tudni, kiket ismer Szilva kisasszony. Egy másik teljes órán keresztül addig vallatott, hogy bocsánatot kérek, Szilva kisasszony, de gyenge nő vagyok, és azonfelül a párttagságom is kötelez, hát bizony nem hallgathattam. Mindent megmondtam. Mindent.

– Mit mondott meg, maga szerencsétlen?

– A demokráciaellenes kijelentéseit is megmondtam. Sajnálom, szégyellem. Ne tessék rám haragudni. De nem tehettem mást. Megmondtam. Ezért jöttem. Tessék nekem megbocsátani, és tessék résen lenni, édes jó Szilva kisasszony. Az uram erről nem tett említést?

– Nem.

– Az igazsághoz híven meg kellett vallanom mindent, szegény, jó Szilva kisasszony. Mert hiszen a kegyed kijelentéseit más is hallotta, például Kakuskáné, a házmegbízott. És én tudtam, hogy a nyomozó tölem egyenesen fel fog menni Kakuskánéhoz, Kakuskáné pedig meg fogja mondani, hogy kegyed, édes, jó, drága Szilva kisasszony az én fülem hallatára azt mondta a liftajtóban, mert haragudott, hogy a csengetésre nem jöttem mindjárt, minthogy a macskáimnak tejet adtam és kenyeret aprítottam, egyszerűen nagy baj volt, hogy éppen tegnap két hete délután hat órákor a lift előtt Kakuskáné füle hallatára azt tetszett nekem mondani haragjában, hogy ezt a piszok rendszert nem tarja fent senki más, csak a szovjet, és a rendszer akkorát fog nyikkanni, mint púpos részeg, akit elgázol a villamos, és azon a napon lesz ez a nagy rikkanás, amikor kimennek az országból a szovjet katonák, akik egyebet sem tudnak, mint védtelen nőket megbecsteleníteni. Sajnálatos. De így volt.

– Nem igaz. Nem volt így, Kormosné. Én ezt a szót: szovjet, soha az ajkamra nem veszem. A felszabadulás napja óta én gyűlölök mindent, ami orosz.

– Mégis szent igaz, hogy így volt. Kakuskáné is bizonyíthatja. Azóta, hogy nála is járt a nyomozó, beszéltünk mi a dologról. Ő is emlékszik, hogy szó szerint ezt a demokráciaellenes kijelentést tetszett tenni mérgében a lift előtt, mert én a macskám miatt késtem.

– Elég, Kormosné! – kiáltott Szilva kisasszony felháborodottan. – Én most mindjárt betegen elmegyek a francia követhez. Személyesen ötet keresem fel, és panaszt teszek a maguk hazugságai ellen. Olyan ívet fogok én máma aláírni Franciaország követségén, hogy maguknak elmegy a kedvük az én rágalmasomtól. Maga miatt és a maga szemtelen nyomozója miatt Franciaország meg fogja szakítani a kapcsolatait Magyarországgal. Egy deka francia parfümöt sem fognak maguk többet kapni.

– Az elvtársak ezt nem bánják.

– De maga annál jobban fogja bánni, amit majd a fejére kap, Kormosné. Engem meg fog védeni az én édes francia hazám köztársasági elnöke. De magán elverik a port azért, mert valótlanságokat mondott egy francia állampolgárról és megtevesztette a hatóságot.

– Ne tessék olyan izgatottnak lenni, Szilva kisasszony. Én azért jöttem, hogy bocsánatot kérjek és figyelmeztessem. Nem is gondolom, hogy a kisasszonynak baja származik belőle. Elnézik ezt kegyednek. Én aztat remélem, hogy feljegyzik és félreteszik egy nagy könyvben. Majd csak akkor veszik elő, ha valami okból szükség lesz rá. De inkább azt ajánlom, hogy a rádióját tessék eladni vagy elajándékozni. Jellem, mi szívesen megőriznénk.

– De miért?

– Csak úgy mondom. Ez jó tanács.

– Most menjen, Kormosné. Hagyjon engem békén. Beteg vagyok. Azonnal telefonálni fogok a követnek.

– Mondom, felesleges. Inkább azt tanácsolnám, cseréljen albérlőt.

– Szent Isten! Ezt miért mondja? – sikoltott Szilva kisasszony és a jámbor, de-

rék Tihamérra gondolt, aki még mindig nem érkezett meg a liter tejjel és a szélhajtó füvekkel.

Kormosné savanyún mosolygott és nem lehetett belelesni sem szándékaiba, sem gondolataiba.

– Csak épp úgy mondom – felelte, vállat vonva.

„*O les siècles et les siècles sur cette ville, grande de son passé*”... – Szilva kisasszonynak eszébe jutott Verhaeren híres verse, melyet a költő Joigny-ról írt, és megint ellenállhatatlanul hívta őt a Szent Jakab-part és a Saint-Thibault-templom, amelynek tőszomszédságában még mindig megvan a régi Trélat-féle festékkereskedés. Éppen csak az a baj, hogy Tihamér nem francia, és őt nem engednék ki Burgundiába.

Kituszkolta a lakásból a házmesternét, és most már nem akart semmi többet hallani. De a magyar főváros legkiválóbb és legmegbízhatóbb utcaseprőjének neje az ajtóban még súgott valamit.

– A nyomozó a hatvanból volt – mondta és elsietett.

Ettől a hírtől Szilva kisasszony megreszketett, és felejtette bélhurutját és minden bajának kútforrását: beteg máját, amely állítólag már negyven évvel ezelőtt tönkrement a halsontos fűző szorításától.

„A hatvan!”...

Egy házszám volt ez, melytől borzadt mindenki Budapesten és az egész országban. A főváros legszebb sugárútján, amely egy büszke és sebeit hamar felejtő nemzet milleniumán mintegy a földből nőtt kit a múlt század végén, most a poklok háza volt a 60-as számú sarokpalota. A nyilaskeresztes párt székelte itt a háború alatt és a német megszállás idején, pincéiben a legembertelenebb vérengzés folyt, iszonyattal került el mindenki. A nyilas hóhérok rémtetteiről átkeltek a hírek a Dunán Budapest ostroma idején is, eljutottak Szilva kisasszony füléhez, akinek francia létére minden oka megvolt rá, hogy rettegjen „a hatvan” gyilkosaitól. A palotát a háború végén le kellett volna bontani vagy kápolnává alakítani át. Ehelyett a felszabadító vörös hadsereggel együtt érkezett titkos rendőrség alakulatai vették birtokba. Itt rendezték be az új politikai rendőrséget, amely közvetlenül a kommunista párt irányítása alatt állt és Moszkvából kapta tananyagát. A fájdalomukban jajgató emberek segélykiáltásai hallatszottak ki ettől fogva éjjel-nappal a palotából; a megtorlás áldozatai közt azok voltak a legszerencsésebbek, akik félig örülten öngyilkosságba menekülhettek. Válogatott kínzásokkal álltak bosszút itt a fasisztákon, akik csakhamar elfogytak, hogy helyet adjanak a véres falú pincékben az új rend ellenségeinek és az összeesküvőknek. Bár Marx Károly nevét sohasem hallotta Szilva kisasszony, minderről ő is tudott; suttogva és félve beszéltek a Lágymányoson is „a hatvanról”, ahová megint bevitték valakit. Mint sötét függöny mögött, úgy tűntek el az emberek, akik egyszer beléptek a 60-as számú egykori grófi palotába az Andrássy úton, amelyet ekkor már Sztalin útnak neveztek. „A hatvan” közben egyre nőtt, terebélyesedett; a szomszéd palotákat is lefoglalta a „párt ökle”, a politikai rendőrség, s ebben az időben, amikor Szilva kisasszony megtudta, hogy a nyomozó, aki irántuk érdeklődött, az Andrássy útról jött, ekkor már ez a véres és sötét embersüllyesztő

egy egész hatalmas háztömböt foglalt el, nagyüzeme volt a kínzásnak és a vallatásnak. De ablakaiban, mintegy a valóság rémképének cáfolatául, piros muskátlik virítottak. Arcát az ajtó kandikáló-ablakának vasrácsához nyomva, Szilva kisasszony kimeredt szemmel, sápadtan tekintett a távozó házmesterné után. Torkában, mintha halszállkát nyelt volna, megakadt a rémület. Vizes fara reszketett a nedves hálóing és a pongyola alatt, a bélhurutja miatt szaladnia kellett volna lakásának legkisebb helyiségébe, ágyéka táján döfködte a zsába. De moccanni nem tudott.

Aztán mégis erőt vett magán.

– *Oh! La putain! Fiche-moi le camp! Toi, sale putain!* – kiáltott torkaszakadtából franciául a házmesterné után.

Eszébe jutott, hogy őt Vincent Auriol megvédi, és hangosan becsapta a kandikáló-ablakot.

III.

Odabent a hűvös és homályos négyzetméteren, a lakás legmeghittebb zugában, amelyet egyedül csak ő és Tihamér ismert, sokáig elüldögélt Szilva kisasszony, fájdalmaiba és gondolataiba temetkezve.

Nem volt ő egyáltalában ijedős természetű, ezt számtalanszor bebizonyította még akkor is, ha nem volt igaz, hogy az egyik felszabadító orosz katona fülét tőből leharapta. De a házmester és a rögtön utána a házmesterné látogatása megrémítette. A hűvösben nyögdécselve, félni kezdett. Nem tudta volna megmondani, hogy mitől fél. Inkább az ösztönei működtek, melyek érzékenyen előre jelezni szoktak életében bizonyos fontos eseményeket. Mikor ez a ház itt, a Bertalan utcában felépült és ő beköltözött, valami okból tudta, hogy Gastont hamarosan el fogja veszteni. De ugyanekkor egy titkos hang megszólalt benne és figyelmeztette, hogy Gaston helyett hamarosan akad más; nem is lett volt semmi meglepő benne, hogy a félig francia kézben lévő soroksári pamutgyár igazgatója, Benjamin gróf karolta fel csakhamar, és halmozta el őt hódolatának jeleivel. Budapest ostroma idején „Pythia-mirigye”, ahogy találékonyan nevezni szokta, nem jelzett súlyosabb bajt, pedig köröskörül hullottak a bombák, a szomszéd házban két emelet leomlott és elevenen eltemette a pincében élő lakókat. Megérezte ő azt is, hogy amikor minden barátja elhagyta már, hűséges és odaadó albérlőt fog kapni Tatay Tihamér személyében. Minden orvosi tanács nélkül „Pythia-mirigyének” sugallatára hagyta abba a mesterséges izzasztó fürdőket és azokat gyakori spenótfőzelékkel pótolta, ami határozottan jól tett neki, hamarosan újra meg tudta mászni a Gellért-hegyet a Citadelláig. Ez a rejtélyes mirigy, amíg a mű-porcellán fölött gubbasztott, a leghatározottabban valami rosszat jelzett most neki: általában a dolgok rosszra-fordulását és olyan eseményeket, amelyek ki fogják zökkenteni életének eddigi rendes kerékvágásából. Még csak halvány képet sem tudott alkotni magának arról, ami életének további során reá vár és összefüggésben van Kormos elvtárs, a legkiválóbb és legmegbízhatóbb utcaseprő rejtélyes

látogatásával és Kormosné álnok fecsegésével. Valami készül, valami történni fog ebben a házban, ebben a lakásban, körülötte, az ő életében, és ez a valami semmiképpen sem lesz kellemes: ezt a leghatározottabban értésére adta a mirigy, amely beteg mája ellenére kiválóan működött mai ötvennyolcadik születésnapján is.

Nem is annyira saját magáért, inkább Tihamérért kezdett aggódni, akit, ha néltán baj érne, nem védene meg a francia állam. A kissé már rogyantnak látszó albérlő nagyon a szívéhez nőtt az utóbbi időben. Egyetlen bizalmasa és barátja volt: az az ember, akire minden körülmények között számíthatott öreg napjaira, melyek egyre közeledtek, a tizenhét esztendő letagadása ellenére is. Mióta Tihamér albérlői minőségben szabályszerűen beköltözött a lakásba, és otthagyta a kis cselédszobát, melyet egyik ismerősétől könyörületből kapott, minthogy a Tatay-palotát ízzé-porrá zúzták a szovjet bombák a Várban és csak romhalmaz maradt a helyén, ahol patkányok tanyáztak, azóta, hogy a nemes tiborlaki és trencsényi Tatay-család utolsó férfinakja nála lakott az udvari szobában, az ő élete is könnyebb és gondtalanabb lett. A nyugdíjától és minden törvényes jövedelmétől rendeletileg megfosztott volt miniszteri tanácsos a lakásban és a házon kívül mindent elintézett, és olyan gyöngéd odaadással féltette Szilva kisasszonyt a legkisebb testi megerőltetéstől is, hogy ezzel sikerült őt teljesen levennie a lábáról. Soha még férfitől ennyi gyöngédséget és ennyi önfeláldozást nem kapott, sem Krakóban, ahol egy osztrák grófi háznál francia nevelőnő volt az első világháború előtt és válogathatott az előkelő udvarlókban, sem később az esztergomi huszárfőhadnagytól és mindazoktól, akik kegyeiért Szent István király országában sikeresen harcba szálltak mind mostanáig. Tihamér a porrongyot is kivette a kezéből, és még azt sem engedte, hogy tollseprővel pókhálóra vadásson a lakásban. A takarítás minden dolgát egyedül ő végezte. Valamilyen titkos kapcsolatot tartott fenn a villanyárammal, a csavarokkal és a csövekkel. Ha kialudtak a lakásban a rövidzárlat miatt, meglelte a hibát. A fürdőszobában és a konyhában az elromlott víz-csapot helyreállította. A porszívót egy alkalommal alkatrészeire szedte szét, aztán összerakta; a rádiót, amely recsegett, megjavította. A kávédarálón csavart valamit, s attól fogva finoman darált. Csakhamar úgy elterjedt a híre a házban ezermesteri ügyességének, hogy az ismerősök nem egyszer becsöngettek, és a rettegett Kormos elvtárs helyett őt hívták segítségül, ha valami elromlott. Az egyetemről kicsapott filozófus ingaóráját Tatay Tihamér indította el, hogy mérje a múlt időt annak, aki titkát akarta volna tudni hivatásszerűen. Az első emeleten lakott egy fiatalasszony a nyolc éves kisfiával, Gyuszikával: Liptákné. Férjét, aki a fővárosi árvaszéknél volt tisztviselő, a felszabadító szovjet katonák azon a hajnalon vitték el „kicsi robotra”, ami, mint mondták, csak egy óráig fog tartani, amikor Szilva kisasszony megadta magát a három szenvedélyes hősnek. Azóta majdnem öt év telt el, de Lipták még mindig nem tért haza. Liptáknénak gyakorta el szokott romlani a villanyvasalója, és mindig Tihamért kérte meg, hogy javítsa meg, aki szívesen megy le hozzá az első emeletre. Ez mostanában már nem tetszett Szilva kisasszonynak, mert Liptákné fiatal volt, eléggé csinos és nem szőkítette természetes hajszínét pokolkövel, erre semmi szüksége sem volt. A Yonne partjáról a Duna mellé elvetődött öreg francia kisas-

szony kicsit féltékeny volt, és Liptáknét még Kormos elvtársnál is jobban kerülte. De Gyuszikával, ha véletlenül találkozott vele az utcán vagy a lépcsőházban, szívélyesen elbeszélgetett. Szerette a nyílt tekintetű, leányos képű, eszes fiúcskát. Néha ő szokott becsengetni a lakásba, amikor mamájának elromlott a villanyvasalója, s Tihamér rögtön szaladt.

Míg a hűvös és homályos négyzetméteren trónolt, ez semmiképpen sem tetszett Szilva kisasszonynak, ez a buzgó sietség és szolgálatkészség, ahogy Tihamér, csapat-papot hagyva, mindjárt-hajlandó volt Liptákné villanyvasalójának javítására. El is határozta most magában, hogy szóvá teszi majd ezt Tihamér előtt, csak jöjjön már haza a tejjel és a szélhajtó füvekkel. Egyébként semmi más kifogást sem lehetett volna felhozni ellene. Az a buzgalom, ahogy a parkettet pasztával bekente és kefével fényesítette, igazán minden elismerést megérdemelt. Egy-egy deszkadarab olyan volt, mint a tükör. A bevásárlások gondja is Tihamér vállára nehezedett. Ő állt sorba kenyérért és tejért, ő ment el vadászni vajra, zsírra, lisztre, cukorra; finom szimata volt, mint a vadászkutyának, s hamar kileste, hogy hol, melyik állami zöldséges boltban adnak fejenként három kiló krumplit. Egyszer nagy örömet és meglepetést szerzett Szilva kisasszonynak: valódi cérnát vitt haza. A francia hölgy hálából felvarrta összes hiányzó gombjait egyetlen nadrágjára.

Az Úri utcai Tatay-palota pusztulása egyszersmind Tihamér minden ingó és ingatlan vagyonának megsemmisülését is jelentette. Egyetlen ruhája maradt és az a néhány fehérneműje, amelyet magával vitt az óvóhelyre. Öt év alatt újat vásárolni nem tudott, részint azért, mert ruha, cipő, ing és más fehérnemű, még oly hitvány is, megfizethetetlenül drága volt, részint azért, mert Tihamérnak még arra sem volt pénze, hogy cigarettát vásároljon magának. Merő rejtély, hogy miből is élt azalatt a másfél év alatt, amely nyugdíjának elvesztése óta telt el addig a napig, amikor Szilva kisasszony felkarolta és albérlőként befogadta négy szobás lakásába. Ez a roppant kellemes úriember raccsolva és jól beszélt franciául, egy ideig a külügyminisztériumban szolgált, de valamilyen kártyabotránya miatt helyezték át a kevésbé finnyás kultuszminisztériumba, ahol nagyon unta magát, és ezért hamarosan kérte nyugdíjaztatását. Egyetlen szórakozása sivár hivatali élete idején az volt, hogy érettségi biztosként küldette ki magát minden évben egyik vagy másik leánygimnáziumba. Roppant tetszettek neki az izgatott fiatal leánykák. Élénk képzelőerővel azonosította önmagát az érettségi tétellel. Olyankor azt gondolta, hogy nem Gay-Lussac gázainak tágulási törvénye, hanem az ő személyes jelenléte és varázsa váltja ki a hallatlan izgalmat a leánykákból, és teszi őket olyannyira vonzókká. A hatvan év küszöbén most is a fiatal nők izgatták őt legjobban, de ezt a titkát gondosan el tudta leplezni Szilva kisasszony előtt. A derék francia hölgy nem is sejtette, hogy a látszólag roppant szemérmes Tihamérnak sokszor vannak szemérmetlen gondolatai, amikor fiatalabb nőket pillant meg, sunyin, ferdén és alulról sandítva rájuk. Egyedül Liptákné-ra volt féltékeny, de inkább elővigyázatból és óvatosságból, s ez a lappangó érzés csak nagyon távoli rokonságot mutatott az emésztő szenvedélyekkel.

Tatay Tihamér, ez a művészajú és általában mindenkinben rokonszenvet keltő

úriember, sok minden egyebet is eltitkolt régi életéből Szilva kisasszony előtt, például élénk kapcsolatait abban az időben, amikor gazdag volt, a színházi és általában a művészi világgal, amely valamiképpen rányomta bélyegét Tihamérra, és most, amikor már csak egyetlen szakadozott és foltos nadrágja volt, bizonyos „kedves bohém” jeleget adott lényének. A nyugdíjától négy év óta megfosztott, nyugalmazott miniszteri tanácsos valóságérzéke kiváló volt. Tudta, hogy személyes sorsával részvétet kiváltani nem tud az olyan társadalomban, amelynek egy része nyomorultakból áll, mint ő, a másik része pedig diadalát üli e nyomorúság fölött, mint régi elnyomott osztály, és még nem tudja azt, amit ő ekkor már tisztán látott: ezeket még jobban el fogják nyomni, mint azelőtt. Inkább tehát elrejtette nyomorúságát az emberek előtt, senkinek sem panaszkodott. Volt annyi büszkeség benne, hogy az ócskapiacra szerzett „új” nadrágot visszautasította Szilva kisasszonynak, aki már restellte, hogy albérlője milyen foltos nadrágban jár, de elfogadta helyette a rikító selyem gavallérnyakkendő, valamilyen cifra-nyomorúság jelképeként. Azt viszont nagyon természetesnek és elfogadhatónak találta, hogy mint albérlő, a szobáért nem fizet, és ingyen kap teljes ellátást is Szilva kisasszonytól, aminek ellenértékeképpen ő végez el a lakásban minden munkát, ingyen, s időnként meg is dézsmálhatja a Martinique-rumot. Mindezt valamilyen bohémos közvetlenséggel csinálta. A házban mindenki kedvelte, aki ismerte. Egyedül a Kormos-házaspár és a házmegbízott Kakuskáné érzelmei voltak bizonytalanok irányában. De ezt a kérdést ő valamilyen magas közhivatalnoki nemtörődomséggel kizárta életéből.

Nemcsak albérlője és inasa, hanem gondos ápolója is volt ő Szilva kisasszonynak. A mesterséges izzasztófürdőket, amelyek pótlására mostanában sok spenótfőzeléket evett az öregségét hallatlan erőfeszítésekkel titkoló francia hölgy, ezeket a sokszor fullasztó tortúrákat Tihamér keze irányította. Az ágygőzfürdő és az alkoholos derékborogatás is az ő buzgó türelmének műve volt. A különböző gyógyteákat ő főzte neki, s mint hajdan a cseléd, úgy most a volt miniszteri tanácsos járt le a Dunára vízért, mert Szilva kisasszony most is, mint régen, csak 25 fokos Duna-vízben mosta az arcát, szappan nélkül.

Ücsörgése közben a félelmek egyre inkább gyötörték Szilva kisasszonyt, aki orrán felejtette szemüvegét, és szórakozottan olvasgatott egy darabokra tépett újságot. Ebben a kis helyiségben egy idő óta meg kellett elégednie a párt napilapjával, az egészségügyi papír gyártását ugyanis a tervgazdálkodás első két esztendejében takarékosági okból megszüntette a szocializmust építő állam. A drogériákban és állami festékboltokban a régi készletek elfogytak. A vizslaszimattal rendelkező Tihamérnak májusban még sikerült a Déli-pályaúdvár környékén az Alkotás utcában egy régi trafikosnő-ismerősénél két csomag egészségügyi papírt szerezni, az volt az utolsó, s mindketten hiába takarékoskodtak vele, már régen elfogyott. Budapest másfél milliós lakossága határozottan papírhiányban szenvedett ebben az időben. A nehézipar építése miatt az újságokat is korlátozott példányszámban nyomtatták, s az emberek ott szereztek papírt, ahol tudtak. A vastokba zárt és leláncolt telefonkönyveket nem tudták ugyan ellopni az utcai telefonfülkékből, de a szükséglet mérve szerint meg-

tépdesték. A Budafoki út és a Bertalan utca sarkán például a fülkében a D betűtől a P-ig minden lapot kiszakítottak és elhasználtak, amint éppen a múltkor Szilva kisasszony, aki onnan szokott telefonálgatni, bosszankodva megállapította. Sem „Külfélpviseletek”, sem „Francia követség és konzulátus” címszó alatt nem találta meg a konzul hivatali telefonszámát, úgylíogy messzire kellett elsétálnia, amíg végre az ócskaságot és hulladékokat felvásárló állami vállalat irodájában megengedték neki, hogy a telefonszámot kikeresse. De valami okból ferdén és gyanakodva néztek rá.

„Átvették kitüntetéseiket a munka hősei Csepelen” – olvasta Szilva kisasszony a „Szabad Nép”-ben, amelyet ő egyébként sohasem vett kézbe; Tihamér szerezte valahol, és így került a hűvös kis mellékhelyiségbe, gondosan nyolcrét hajtogatva és bicskával felszeletelve.

– Oh, quelle putain! – nyögött franciául, és az álnok Kormosnét szidta magában.

Az aggodalom hirtelen a szívébe szúrt: tán csak nem érte valami baj Tihamért? Reggel nyolc órakor ment el, és még mindig nem jött haza. Hát ilyen sokáig kell sorban állni egy liter tejért? Vagy tán nem kap sem édesköményt, sem ánizst, sem fodormentát? Elkalandozott talán valahová Pestre? Vagy Liptáknéval találkozott az utcán és elbeszélgetnek?

Felkelt, meghúzta az öblögető láncot, s nem tudta még ugyan, hogy mit fog tenni, de „Pythia-mirigyének” sugallatára hirtelen elhatározta, hogy nem ül itt tétlen, hanem leküzdi bélhurutját és derékzsábáját: cselekszik.

Sebtében megmosakodott a fürdőszobában, és felöltötte ódivatú Junó-övét, amely elomló bájait kordában tartotta, de nem okozott ártalmas torzulásokat, mint hajdan a fűzőbe kényszerített darázsderék. Leghelyesebbnek találta, ha magának a konzulnak telefonál, bejelenti a nyugtalanító esetet és tanácsot kér tőle. Öltözködés közben eszébe jutott, hogy lent a telefonkönyvet megdézsmálták, és ő megint elfelejtette feljegyezni a követség telefonszámát. Emlékezett rá: D-től P-ig odalent minden lap hiányzik.

Roppant élénk fejében máris megszületett a terv, amellyel meggyorsíthatja cselekedeteit: becsönget a tudóshoz, akinek a lakásában van telefon. Bizonyára otthon van, gondolta. A filozófia elcsapott egyetemi nyilvános rendes tanára csak kora reggel szokott elmenni kenyérért és egy pohár gyógyvízért, amelyet a németek által felrobbantott Erzsébet-híd leomlott budai hídfőjének tőszomszédságában a Rudas-fürdő gőzölgő kútjánál szokott elfogyasztani gyomoridegességgel kezdődött fekélyének gyógyítására.

Már tizenegy óra is elmúlt, és Tihamér még nem reggelizett. Egy cédulára felírta: „Rögtön jövök, kis bogaram, mon petit chou!”

Nem öltözött fel úgy, hogy az utcára is lemelessen; Junó-öve fölé épp csak néhány legszükségesebb lenge alsó-ruhadarabot öltött magára és hosszú azúrkék házipongyolájába bújt. Bronz haját, melyen a tartós hullámok még elég jó állapotban voltak, Párizsból kapott nylonkefével megigazította, kihullott szempillái helyét egy erőlyes lila vonallal megjelölte, az elkenődött piros festéket kicserepesedett száján

megigazította. Próbaképen belemosolygott a tükörbe, de meghökkent saját vigyorrától. Aggodalmára azt vette észre, hogy arcának szeplői megbarnultak, és mintha meg is nőttek volna, s noha sohasem fogyasztott ecetet, sőt és sört, kicserepesedett szájának egyik zugában elmélyült egy sötét ránc.

„Ronda vagyok. Pfuj!” – vallotta be magában, őszintén, s ettől az önbeismeréstől, úgy érezte, most még erősebb és melegebb szálak fűzik Tihamérhoz, aki ennek ellenére is szereti őt és megdörzsöli a hátát alkoholos ruhával.

Dr. Imre Kázmér, a jeles filozófus, aki mosolygó arcképei nyomán oly tévesen ítélte meg az új, rettegett magyar családfőt, az őt ért hallatlan sérelem jóvátételére évek óta hatalmas munkában volt, és minden idejét szinte szüntelenül íróasztalánál töltötte. Döntő jelentőségű műnek szánta hatalmas vállalkozását, és mellékesen olyan hidacskának, amelyen szépen visszasétálhat a tudományegyetemre és elfoglalhatja régi katedráját, melyből a nemzet kopasz atyja oly hirtelen kiröpítette. Vállalkozása nem kisebb kérdést ölelt fel, mint a keresztény Nyugat elvallástalanságának kérdését. S minthogy forrásmunkaként eredeti franciában akarta olvasni Chateaubriand alkotását a kereszténységről, az óvóhelyen történt megismerkedésük óta szívesen gyakorolta a francia nyelvet Szilva kisasszonnyal, többször teára is meghívatta feleségével, s ők is gyakorta meglátogatták a Yonne folyó partjáról ide vetődött, öregedő francia hölgyet. Olyanféle baráti kapcsolat támadt köztük, amely mindkét fél számára kellemesnek és hasznosnak látszott. Az egyébként száraz és tudományába belesavanyodott tudóst roppantul szórakoztatta Szilva kisasszony kedélyének csapongó vidámsága, és tisztelte őt azért a hőstettéért, amelyet a hölgy feleslegesnek talált cáfolgatni; a mindenfelé suttogott vakmerő harapásért, amelynek egy szovjet harcos füle esett áldozatul. Imre professzor saját arany hidacskáját abból a szerinte elvitathatatlan tényből igyekezett készülő művében megépíteni, hogy a kereszténységet már eleve sorvadásra és népszerűtlenségre ítélték a skolasztikusok, akik felelevenítették Arisztotelész tanait és logikáját, igazi tönkretevője pedig maga Aquinói Szent Tamás volt, aki eszerint már a XIII. században előre ásni kezdte a kereszténység sírját. Protestáns létére a jeles tudós volt olyan óvatos, hogy majd művének vége felé éppen csak halvány célzást tegyen az elkerülhetetlen nagy temetés közelgő időpontjára. Ettől remélte, hogy visszahelyezik a tanszékére és teljes elégtételt szolgáltatnak neki. Minthogy pedig a mű megírásával életfenntartási okokból sietnie kellett, Szent Tamás több száz kötetének részletes tanulmányozására annál kevésbé volt ideje, mert ilyen óriási mennyiséget latinul végigolvasni: erre semmiképpen sem vállalkozhatott.

Nyugdíj és minden jövedelem nélkül tengették életüket az elhamarkodott kihallgatás óta, amelyet a nép atyjától a megértés reményében kért. Imre professzor hitvese a lakás tárgyait adogatta el, kézimunkázott és három naponként főzött, miközben jeles tudományú ura szüntelenül írta készülő nagy művét. Az asszony titokban gyanította, hogy férjét a mű kiadása körül még majd csalódások érhetik és okosabb lenne inkább valamilyen orosz tárgyú filozófiai művet írni, amely az orosz

géniusz előtt tisztelegne: akkor hamarabb remélhetnék a rehabilitálást. Ajánlotta is ezt egyszer nagyon óvatosan az urának, de Kázmér fölényesen legyintett, mondván, hogy egyedül a katolicizmus alkonya az a tudományos és filozófiai pont, ahol ő kezét tud fogni Moszkvával anélkül, hogy emberi méltóságán és tudományos meggyőződésén csorba esnék.

A jeles tudós, akinek nevét két évtizeden át nagy megbecsüléssel és elismeréssel emlegették a tudomány berkeiben, most is íróasztalánál ült és a különböző színű „fejcédulákat” rendezgette. Már jóval túl volt az ötven éven. Egyetlen leányuk, aki két gyermekével és katonatiszt férjével Budapest ostroma előtt Nyugatra és azóta az Amerikai Egyesült Államokba menekült, időnként ruhacsomagokkal támogatta őket. Így a szikár professzornak az elmúlt években is sikerült megőriznie öltözködésének választékosságát, amire mindig kényesen vigyázott, még az óvóhelyen is, ahol minden nap borotválkozott. Egyedül volt otthon. Felesége elment, hogy cipőpasztát keressen a környék egyre-másra államosított boltjaiban.

Nem szívesen szakította félbe munkáját, amikor ajtót kellett nyitnia Szilva kisasszonynak.

– Oh, mon cher professeur, vous êtes tellement gentil – mondta franciául a néhai Trélat festékkereskedő boldogtalan leánya, és megkérte dr. Imre Kázmért, engedje meg, hogy rövid telefonbeszélgetést bonyolítson le a francia követséggel.

Feleletet nem is várva, azúrkek házi-pongyolájában az előszobán át besietett a lakásba, illatfelleget hagyva maga mögött, annak a „Kék éjfél”-nek kissé kábító francia szagát, amelyből egy deka sem fog több bejönni Magyarországra, ha őneki itt a Kormos-házaspár miatt haja szála is görbül, gondolta rendületlenül.

De a jeles filozófus, aki úgy ítélte meg a plakátokon mosolygó arcot, hogy azóta sem tudott altató nélkül aludni, útját állta.

– Megnémult a telefonunk – mondta riadtan.

A készülék ebben a pillanatban csengeni kezdett.

– Voilà! Megjött a hangja – szólt a Szilva kisasszony örömmel.

A tudós mogorván felragadta a hallgatót és beleszólt.

– Én vagyok, de most nem érek rá – mondta és erélyesen helyére tette a hallgatót.

Ezalatt a Franciaországtól messzire elkerült öreg kisasszony ügyesen már kikereste a követség telefonszámát, készen arra, hogy azonnal tárcsázzon.

Mellényén a lehullott cigarettahamu szürke foltjaival, a nyurga tudós színtelen bajuszát tépdeste.

– Ne haragudjon, kedves Szilva kisasszony, de a legrosszabbkor tetszett jönni. Ha hallotta valaha ezt a görög szót: phlogistikos, akkor megért engem, és máshol intézi el sürgős telefonbeszélgetését.

– Nem tudok görögül, édes professzorom. De telefonálni, azt tudok.

– Az emberek egy időben feltételeztek egy képzeletbeli elemet, amely behatol minden gyúlékony anyag szerkezetébe és ezzel a görög névvel jelölték. Nos, kedves

Szilva kisasszony, én éppen ebben a percben foglalkozom Nitzschének Bergson által történt detronizálásával és minden tagomban érzem a phlogistikos-t, amely lángra lobbantja az elmét.

– Menjen nyugodtan vissza a dolgozószobájába, professzorkám, drága – mondta legnyájasabb hangján Szilva kisasszony. – Én hagyom magát lángolni, maga hagyjon engem telefonálni.

– Süket a telefonunk – mondta a tudós komoran, de nem tudta megakadályozni, hogy a kedves francia szomszédhölgy villámgyors mozdulattal fel ne kapja a készülék hallgatóját.

– Voilà! Elmúlt a süketsége, kutyabaja sincs.

De azt már nem tűrte a híres filozófus, hogy tárcsázzon is. Kirántotta a falból a telefon dugóját.

– Mais il faut que vous... vous devez me comprendre, chère Mademoiselle Sylvie – dadogta franciául, és arca rángatódzott, orra körül fintorgó vonások táncoltak. Aztán magyarul folytatta: – Maga minket tönkre akar tenni.

Szilva kisasszony, szemüveggel az orrán, észrevette a filozófushoz semmiképpen sem illő szertelen lelki izgalmat, amely ott reszketett a sápadt, tudós arcon. A látvány meghökkentette.

– Én? Magukat? Tönkre akarom tenni? Mivel? – kérdeztek őszinte csodálkozással.

– Primo. Látta-e magát valaki, amikor becsöngetett ide hozzánk?

– Azt én honnan tudhatnám. Nincs harmadik szemem az én édes kis popsikámon.

– Secundo. Az ég szerelmére, értse meg, hogy az én állomásomat épp úgy, mint mindenki másét, állandóan figyelik. Maga éntőlem akar franciául a francia követségre telefonálni?... Ne haragudjon, kedves Szilva kisasszony, de elment a maga esze?

– Mi bűn van abban, ha én az én konzulomnak franciául telefonálok, és bepanaszolom ezt a piszok házmestert és a feleségét?

– Az ég szerelmére, halkabban! Odakint a lépcsőházban meghallhatják – könnyörgött az izgatott filozófus.

Szilva kisasszony elismerte magában, hogy Vincent Auriol nem védené meg a tudós professzort sem, minthogy nem olyan szerencsés, mint ő: nem született franciának. De azt már semmiképpen sem értette, hogy miért éppen abból származhatna baja a professzornak, ha ő a konzulnak innen telefonál.

– Tertio. Sajgó szívvel meg kell kérnem, kedves Szilva kisasszony, hogy ne haragudjon meg rám, ha ezentúl az utcában és a házban nem köszöntöm magát, ha mások is látnak minket. Jó?

– Il est fou – morogta Szilva kisasszony, és megrökönyödve tekintett a tudósra, aki egészen kivetkőzött önmagából.

„Pythia-mirigyének” sugallatára jobbnak látta, ha azonnal elmegy innen. Csakhamar a menekülés páni félelme ragadta meg. Hátrálva távozott az ajtó felé,

és egyre távolabbról hallotta a filozófus suttogó, rémült hangját, aki épp az imént detronizálta Nitzschét, és nem lehetett még tudni, hogy milyen szándékai vannak Bergsonnal.

– A holdban él maga vagy valamilyen boldog szigeten? – kérdezte a tudós, karját kitérve ugyanúgy, mint hajdanában az egyetemen, amikor a racionalizmus ellenhatásaként jelentkező pragmatizmust lényegét fejtegette hallgatóinak. Semmiképpen sem hasonlított ő a tornyából csigalépcsőn alászálló filozófushoz, aki középkori boltíves dolgozószobájában az emberi koponyát, a mulandóságot szemlélve elmélkedik Rembrandt híres képén, páratlanul bölcs nyugalommal. – Tudja-e azt maga, szerencsétlen leánya a szent együgyűségnek, hogy mi a bűn? Megmondom. Manapság franciául beszélni, az a bűn. Tudja maga, mi az életveszély? Felelek rá. Manapság franciával beszélni, az a veszély. Százszor veszélyesebb, mint volt valaha a Medúza-fej. De tovább megyek... Ma franciául telefonálni: ez a legbiztosabb módszer, hogy az ember ne töltse otthon az éjszakát... A francia követségre telefonálni?... Tudja, mi ez, boldogtalan női írmagja a gallokkal és frankokkal keveredett római hódítóknak?... Én megmondom magának, mi az... Ciánkálinál biztosabb szer az öngyilkosságra. De figyelmeztetem, Szilva kisasszony – mondta még és egészen az ajtóig kísért a hátráló hölgyet –, ez a legfájdalmasabb neme az öngyilkosságnak!

Ekkor már a Junó-öv alatt minden tagjában reszkető öreg, francia kisasszony nem volt a lakásban.

Takáts- emlékek: Takáts Gyula a kaposvári ipariskola névadó ünnepségén, 1961-ben